

11. Австрійські деньги // Слово Подолії. — 1918. — 29 июня. — С. 1.
12. Письмо в редакцию // Слово Подолії. — 1918. — 30 июня. — С. 2.
13. Винницька біржа // Слово Подолії. — 1918. — 21 июня. — С. 1.
14. Порванніє крони будуть обмінєні // Слово Подолії. — 1918. — 12 июля. — С. 1.
15. На улицє // Слово Подолії. — 1918. — 15 ноября. — С. 2.
16. Каменецька гор. управа... // Подольський край. — 1918. — 16 ноября. — С. 2.
17. Подольський губ. Староста... // Подольська мысль. — 1918. — 14 ноября. — С. 1.
18. Начальник Проскуровської поштово-телеграфної контори... // Слово Подолії. — 1918. — 29 июня. — С. 1.
19. Ялтушков, Могил. Уезда // Жизнь Подолії. — 1918. — 23 ноября. — С. 4.

Анотації

Герасимов Т. Ю. Денежне обращєніє в городах Подольской губернии во времена Гетманата П. Скоропадского (29 апреля — 14 декабря 1918 г.).

В статье характеризується впливє фінансової політики Української Держави на соціально-бытову жизнь жителєй подольських городов. Осуществлен также анализ основных валют в регионе и меры местных властей по регуляции денежной массы.

Gerasimov T. Yr. Monetary circulation in the cities of Podollia region at the time of Hetmanate of P. Skoropadsky (April, 29 - December, 14, 1918).

The effect of financial policy of the Ukrainian State on social and domestic life of the inhabitants of cities in Podillia is characterized. The analysis of the major currencies in the region and measures of local authorities is carried out to regulate the money supply.

О. М. Козаченко

БОРЬБА ОДЕСЬКОЇ КРАЙОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ НАРОДНОГО РУХУ УКРАЇНИ ПРОТИ ПІДПИСАННЯ НОВОГО СОЮЗНОГО ДОГОВОРУ У 1990–1991 РОКАХ

Ключові слова: ОКО НРУ, союзний договір, Декларація про державний суверенітет України, Акт проголошеннє незалежності України, суверенітет, мітинги, всесоюзний референдум.

Ключевые слова: ОКО НРУ, союзный договор, Декларация о государственном суверенитете Украины, Акт провозглашения не-

зависимости Украины, суверенитет, митинги, всесоюзный референдум.

Key words: ORO NRU, union treaty, the Declaration of State Sovereignty of Ukraine, Declaration of Independence of Ukraine's sovereignty, meetings, all-Union referendum.

Суспільно-політична ситуація на Одещині в кінці 80-х на початку 90-х років ХХ століття вкрай загострилася і «наближалася до вибухового стану». Населення втратило віру в позитивні результати перебудови, здатність керівництва країни і республіки, партійних і радянських органів змінити ситуацію на краще. Як і в інших регіонах України, тут виникли об'єктивні умови реальних змагань за визволення свого народу від залежності метрополії. Однак об'єктивні умови були необхідними, але не достатніми для подолання сильного противника. Для цього потрібний був потужний суб'єктивний фактор, який би політично підготував, організаційно згуртував і повів би народ на відчайдушну боротьбу за незалежність. Саме за реалізацію цієї найважливішої складової національної ідеї — незалежності взявся Народний Рух України.

Вивчення виникнення та діяльності Народного Руху України стало предметом дослідження науковців уже на початку 1990-х років. На жаль, на сьогодні обмаль праць, де б комплексно було досліджено зародження осередків Руху на Півдні України, зокрема на Одещині. Саме тому актуальність даного дослідження зумовлена необхідністю глибшого дослідження історії Одеської крайової організації Народного Руху України (ОКО НРУ). Мета даного дослідження базується на тому, щоб показати здобутки ОКО НРУ у боротьбі за незалежність України.

Під час написання даного дослідження було використано документи Державного архіву Одеської області (ДАОО) та Одеської крайової організації НРУ, монографії О. Гараня, Г. Гончарука, а також матеріали одеських періодичних видань.

Незважаючи на прийняття Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 року, подальшій боротьбі України за повну незалежність загрожувало підписання нового союзного договору, основою якого стала ідея удосконалення радянської федерації. Народний Рух України розглядав новий союзний договір як продовження життя тоталітарного режиму [1, с. 43].

Так, у вересні 1990 року ОКО НРУ в Одесі був проведений мітинг. Головними вимогами мітингуючих були: ліквідування союзного договору; припинення змінення демографічної ситуації на півдні України; перетворення Одеси і Одещини на вільну економічну зону України та проведення нових демократичних виборів на багатопартійній основі [2, арк. 121–122].

На другій конференції ОКО НРУ, що відбулася 23 вересня 1990 року, головним питанням було питання проти підписання союзного договору. Критикувався не зміст цього договору, а сама ідея федеративного устрою країни. Виступаючи проти договору, одесити підтримували ідею виходу України із Радянського Союзу [3].

На других Всеукраїнських зборах НРУ, які відбулися майже через рік після перших, 25–28 жовтня 1990 року в Києві були внесені зміни до Програми НРУ. Так, якщо у першому варіанті ставилася мета: створення суверенної української держави, яка будуватиме свої стосунки з іншими республіками СРСР на підставі нового союзного договору, то змінена програма — визначала мету Руху у двох чітких положеннях: 1) досягнення державної незалежності України; 2) створення ненасильницькими методами демократичної республіки. Підписання союзного договору розглядалося як «чергове виникнення міжнаціональних конфліктів, які б призвели до створення Кримської автономії в складі РРФСР, Новоросії, Донецької республіки в Україні та аналогічних утворень в інших частинах імперії» [4, с. 26].

Так, наприклад, в Одесі у 1990 році почала активно діяти шовіністична організація під назвою Демократичний союз новоросів. Лідери новоросів закликали створити державне об'єднання «Новоросія» на території Одеської, Миколаївської, Херсонської, Дніпропетровської областей та Криму, з обов'язковим введенням до її складу всіх головних чорноморських міст-портів, зокрема Одеси, Миколаєва, Іллічівська, Рені, Ізмаїла, Усть-Дунайська та ін. Сюди ж мали б увійти і території молдавського Придністров'я. Під нове об'єднання підводилась і теоретична основа. Головне положення полягало в тому, що на названих територіях, які пропонувалося ввести до «Новоросії», склався окремий народ — «новороси», які не мають нічого спільного з українцями.

Після Других Всеукраїнських зборів НРУ рухівці розгорнули масові агітації та мітинги на яких пропагувалися ідеї суверенної соборної України. Подібні заходи проводилися і в Одеському регіоні.

Так, 16 січня 1991 року ОКО Руху була проведена акція поминання загиблих в трагічних подіях 13 січня 1991 року у Литві. Почавшись як мовчазне стояння із засвіченими свічками уздовж вулиці Дерibasівської, це дійство перетворилося потім, за ініціативою лідерів Руху, в несанкціонований мітинг. Тональність та ідейний зміст виступів прибічників Руху були черговим шельмуванням КПРС, Президента СРСР, Радянської Армії. Звучали заклики: «притягнути КПРС до суду за політику геноциду, розв'язаного в країні», «союзний договір — ярмо на шию українського народу», «гнати комуністів з усіх організацій і щілин, щоб ніде місця їм на землі було». Подібні відозви знайшли відображення і в гаслах, плакатах учасників мітингу [5, арк. 13].

У зв'язку з обставинами, які склалися в прибалтійських країнах, ОКО НРУ (у січні 1991 року) виступила з вимогою: негайного припинення втручання у внутрішні справи суверенних республік. Цією заявою крайова організація підтримала героїчну боротьбу литовського народу за свободу і незалежність своєї Батьківщини [6, арк. 88].

Прагнучи зберегти Радянський союз, на IV з'їзді народних депутатів СРСР, була прийнята ідея проведення, 17 березня 1991 року, Всесоюзного референдуму, який мав вирішити не лише подальшу долю СРСР, а й майбутнє кожної республіки. Однак ця ідея була вороже сприйнята лідерами та прихильниками не тільки Руху, а й Української Республіканської партії, Партії демократичного відродження України, які неодноразово протягом січня — березня 1991 року на зборах, мітингах розглядали питання організації протидії партійним органам у підготовці і проведенні даного референдуму [7, арк. 10].

ОКО НРУ не стояла осторонь цих подій. У своєму зверненні від 9 лютого 1991 року до Верховної Ради УРСР з приводу референдуму про союзний договір вимагала прийняття рішення про непроведення на Україні Всесоюзного референдуму. Також вимагалася виконання прийнятого на другій сесії рішення про недопустимість будь-яких референдумів раніше, ніж буде ухва-

лена Конституція Української держави, поки не буде визнаний статут України як держави вільної та незалежної. Якщо ж з якихось міркувань знайдеться можливість проведення референдуму, то хай він буде не референдумом про збереження Союзу, а волевиявленням народу України щодо її незалежності [8, арк. 26–27].

Саме в цей період був налагоджений зв'язок з керівниками республіканських і союзних партій та рухів. В регіоні розповсюджувалися сотні тисяч листівок, більшість із яких була підготовлена і привезена із Івано-Франківської, Львівської, Тернопільської областей та носила антикомуністичний характер [9, арк. 11]. Проводилися численні мітинги. Про масові агітації та мітинги проти союзного договору, що відбувалися в Одесі та інших містах республіки, повідомляло і українське незалежне інформагентство «Республіка» у березні 1991 року [10].

Незважаючи на певні страхи керівництва СРСР, результати Всесоюзного референдуму виявилися позитивними. За збереження СРСР висловилися більшість громадян союзних та автономних республік (70,9 %). Так само позитивними виявилися й результати республіканських опитувань щодо легітимізації декларації про державний суверенітет. В УРСР в день референдуму в голосуванні взяли участь 83,5 % населення, з них 70,2 % висловилося за збереження Союзу, водночас за другими бюлетенями 80,2 % громадян проголосували за входження Української РСР до складу Союзу Радянських суверенних держав на засадах Декларації про державний суверенітет України. Тобто результати Всеукраїнського референдуму та опитування громадської думки в Українській РСР в 1991 році виявилися парадоксальними: більшість громадян проголосували, з одного боку, за збереження СРСР в оновленому вигляді, а, з другого — за суверенність своєї республіки. За цих обставин Народна Рада все частіше наголошувала на необхідності перетворення СРСР у сукупність незалежних держав.

Після Всесоюзного референдуму ОКО НРУ ще рішуче виступає проти підписання нового союзного договору. Про це, зокрема, свідчать резолюції мітингів, які проходили в Одесі.

Так, 23 червня 1991 року на Дерибасівській був проведений черговий мітинг проти підписання союзного договору. Цього ж дня подібні мітинги були проведені і в інших містах та селах —

де демократична громадськість регіону виступала проти підписання союзного договору в умовах відсутності незалежності України. Мова йшла про те, що «підписання союзного договору не тільки не актуальне, але і не допустиме. Договори можуть підписувати тільки рівноправні юридичні суб'єкти. А Україна поки що не є суверенною державою. Коли вона стане незалежною, то сама зможе визначати, які договори і з якими країнами їй підписувати» [11].

На мітингу 16 липня 1991 року, що зібрав понад п'ять тисяч чоловік під синьо-жовтими прапорами, виступили депутати обласної та міської Рад, члени організації Руху, активісти «Демократичної Одеси». Всі виступаючі відстоювали самостійність України, закликаючи не допустити підписання союзного договору [12].

Учасники мітингу, що відбувся 23 липня 1991 року, вимагали надати Декларації про державний суверенітет законодавчого статусу та прийняти в відповідності до Декларації Конституцію України як незалежної держави; узаконити українську національну символіку (синьо-жовтий прапор, герб у вигляді тризуба, гімн) в якості державних символів [13, арк. 107].

Все вище сказане свідчить про те, що ОКО НРУ цілеспрямовано і рішуче йшла до своєї мети. 24 серпня 1991 року Верховна Рада України прийняла історичний документ виняткового значення для долі українського народу — Акт проголошення незалежності України.

На підтвердження Акту проголошення незалежності Верховна Рада України вирішила провести 1 грудня 1991 року республіканський референдум, під час якого Акт про проголошення незалежності України підтримали 90,31 % виборців від загальної кількості тих, хто брав участь у референдумі. Так перестала існувати УРСР, а на геополітичній карті світу постала нова самостійна держава — Україна.

Таким чином, ОКО НРУ зробила свій внесок в здобуття Україною незалежності. Діяльність крайової організації на початку 1990-х років в основному була зосереджена на утвердженні України як національної та демократичної держави. Своєю діяльністю рухівці активно сприяли національному відродженню в регіоні та наближенню незалежності соборної України.

Джерела та література

1. Другі Всеукраїнські збори Народного Руху України 25–28 жовтня 1990 року: документи // Народний Рух України. Секретаріат. — К., 1990. — С. 43.
2. Архів Одеської крайової організації НРУ. — Оп 1. — Спр. 3. — Арк. 121–122.
3. Михайлова В. В предбаннике истории. После 2-й конференции одесской краевой организации Руха // Знамя коммунизма. — 1990. — 28 сентября.
4. Другі Всеукраїнські збори Народного Руху України 25–28 жовтня 1990 року: документи // Народний Рух України. Секретаріат. — К., 1990. — С. 26.
5. ДАОО. — Ф. 11. — Оп. 153. — Спр. 34. — Арк. 13.
6. Архів Одеської крайової організації НРУ. — Оп 1. — Спр. 4. — Арк. 88.
7. ДАОО. — Ф. 11. — Оп. 153. — Спр. 26. — Арк. 10.
8. Архів Одеської крайової організації НРУ. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 26–27.
9. ДАОО. — Ф. 11. — Оп. 153. — Спр. 26. — Арк. 11.
10. Хроніка. Повідомляє українське незалежне інформагентство «Республіка» // Народна газета. — 1991. — № 2.
11. Авраменко Л. И дождь не погасил страстей: митинг посвящен подготовке к подписанию союзного договора на Дерибасовской // Знамя коммунизма. — 1991. — 25 июня.
12. Південь стає синьо-жовтим // За вільну Україну. — 1992. — 24 липня.
13. Архів Одеської крайової організації НРУ. — Оп 1. — Спр. 4. — Арк. 107.

Анотації

***Козаченко О. Н.* Борьба Одесской краевой организации Народного Руха Украины против подписания нового союзного договора в 1990–1991 годах.**

В статье на основе архивных и опубликованных материалов освещается борьба Одесской краевой организации НРУ за независимость Украины в начале 1990-х годов. Именно в это время, будущее союзных республик зависело от сознательности населения. ОКО НРУ доказала, что Украина должна стать независимым государством.

Kozachenko O. N. Fighting of Odessa regional organization of Narodniy Rukh of Ukraine against signing a new union treaty in 1990–1991.

On the basis of archived and published materials fighting of Odessa regional organization of Narodniy Rukh of Ukraine for independence of Ukraine in early 1990-ies is researched. In that time future of the Union republics was dependant upon the consciousness of population. ORO Rukh proved that Ukraine should become an independence state.

Л. Б. Лехан

**ГОЛОДОМОР 1932–1933 рр. ЯК МЕХАНІЗМ
УПОКОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА**

Ключові слова: інстинкт самозбереження, страх, людська пам'ять, голодомор 1932–1933 рр.

Ключевые слова: инстинкт самосохранения, страх, человеческая память, голодомор 1932–1933 гг.

Key words: instinct for survival, fear, human memory, the famine of 1932–1933.

Проблемі голодомору 1932–1933 років присвячено багато робіт як вітчизняних істориків, так і зарубіжних. Дослідники цього періоду розглядали питання причин, перебігу і наслідків голодомору 1932–1933 рр. [1]. Однак, на нашу думку, необхідно знову повернутися до вивчення наслідків тієї страшної трагедії. Серед негативних наслідків голодомору було досліджено процес ліквідації постаті селянина-власника, трансформацію морально-психологічного стану українського селянства, демографічні втрати, зміни, що відбулися в побуті [2].

У процесі розгляду вищезазначених проблем фахівцями використовувалась широка джерельна база — архівні матеріали, збірники документів тощо [3]. Однак, на нашу думку, при вивченні наслідків голодомору 1932–1933 років найважливішим є джерело, яке ми з часом можемо втратити — це людська пам'ять тих, хто пережив ту страшну трагедію. У вивченні свідчень очевидців голодомору в центрі уваги постає пересічний український селянин, у якого відбулися складні психологічні зміни у сприйнятті дійсності та поведінці. Зрозуміло, що враховуючи особливості пам'яті, спогади очевидців мають суб'єктивне забарвлення. Але в данному випадку саме усна іс-